

2. Вилфинг Г. Соображения по набору, обучению и обязанностям социальных педагогов / Г. Вилфинг // Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт / [отв. ред. Т. Ф.Яркина, В. Г.Бочарова]. – М.; Тула: АСОПиР РФ, 1993. – С. 295–303.
3. Возьмемся за руки, друзья. Опыт работы волонтерских групп в Беларуси. – Минск: Харвест. – 2000. – 20 с.
4. Вул Б. Программы социальной помощи в американской общине педагога / Б. Вул // Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт / [отв. ред. Т. Ф.Яркина, В. Г.Бочарова]. – М.; Тула: АСОПиР РФ, 1993. – С. 194–200.
5. Гурье Л. И. Система подготовки социальных работников во Франции / Л. И. Гурье // Обучение социальной работе: состояние и перспективы: Материалы Междунар. конгр. shk. соц. работы / [под ред. В. Г. Бочаровой]. – М., 1997. – С. 104–115.
6. Довідник з фандрейзингу 2006 / [за ред. М. Гопкало, І. Шевченко]. – К. : БФ «Творч. центр Каунтерпарт», 2006. – 164 с.
7. Заверико Н. В. Міжнародні організації у соціальній сфері / Н. В. Заверико // Практ. психол. та соц. робота. – 2001. – № 4. – С. 23–25.
8. Зайбель Ф. Подготовка специалистов для воспитания в духе европейской общности / Ф. Зайбель, О. Фильцингер, Д. Геринг, К.-Х. Вингендорф // Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт / [отв. ред. Т. Ф.Яркина, В. Г.Бочарова]. – М.; Тула: АСОПиР РФ, 1993. – С. 303–312.
9. Лау С. К. Ценности социальной работы: приверженность профессии и подготовка / С. К. Лау // Обучение социальной работе: состояние и перспективы: Материалы Междунар. конгр. shk. соц. работы / [под ред. В. Г. Бочаровой]. – М., 1997. – С. 62–65.
10. Лях Т. Л. Історичні засади соціально-педагогічної діяльності волонтерів за кордоном / Т. Л. Лях // Волонтерство як ресурс соціальної роботи у громаді: зб. ст. – К. : Християн. дит. фонд, 2006. – С. 61–70.
11. Норланн Э. Проблемы этики, морали и гуманизма в практической деятельности социальных работников / Э. Норланн // Обучение социальной работе: состояние и перспективы: Материалы Междунар. конгр. shk. соц. работы / [под ред. В. Г. Бочаровой]. – М., 1997. – С. 71–81.
12. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / [за заг. ред. проф. І. Д. Звереві]. – К. : Центр учб. літ-ри, 2008. – 336 с.
13. Шервиш Ф. Г. Обучение и практика социальной работы в США / Ф. Г. Шервиш // Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт / [отв. ред. Т. Ф.Яркина, В. Г.Бочарова]. – М.; Тула: АСОПиР РФ, 1993. – С. 279–286.
14. Conway L. Working with Volunteers: Support / L. Conway. – London, 1994. – 32 p.

УДК 37.013-054.42

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНО-ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ

Гевчук Н. С., аспірант

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Стаття розкриває особливості проведення корекційно-відновлювальної роботи з дітьми трудових мігрантів у школі. Наведено приклад соціально-педагогічної тренінгової програми «Моя мрія – це моя щаслива родина» як діяльнісно-практичної групової форми роботи з дітьми, батьки яких за кордоном.

Ключові слова: корекційно-відновлювальна робота, діти трудових мігрантів, соціально-педагогічна програма, психотерапевтичні техніки.

Гевчук Н.С. ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ КОРРЕКЦИОННО-ВОССТАНОВИТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ С ДЕТЬМИ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ / НПУ им. Н.П.Драгоманова, Украина.

Статья раскрывает особенности проведения коррекционно-восстановительной работы с детьми трудовых мигрантов в школе. Приведен пример социально-педагогической тренинговой программы «Моя мечта – это моя счастливая семья» как деятельностно-практической групповой формы работы с детьми, родители которых за рубежом.

Ключевые слова: коррекционно-восстановительная работа, дети трудовых мигрантов, социально-педагогическая программа, психотерапевтические техники.

Gevchuk N.S. FEATURES OF THE ORGANIZATION CORRECTION-REDUCTION WORK WITH CHILDREN OF MIGRANT WORKERS / National Pedagogical Dragomanov University, Ukraine.

Paper reveals the peculiarities of correction and recovery work with children of migrant workers in school.

The example of social and educational training program «My dream – this is my happy family» as the activity and practice of group-work with children whose parents are abroad.

Key words: correction and recovery, the children of migrant workers, social-educational program, psychotherapeutic techniques.

Соціально-економічна ситуація, що склалася на вітчизняному ринку праці, стала причиною масової трудової міграції громадян України.

За даними дослідження 2008 р., проведеного Українським центром соціальних реформ та Державним комітетом статистики України було виявлено, що кількість громадян, які впродовж останніх трьох з половиною років хоча б один раз виїздили за кордон з метою працевлаштування, склала майже 1,5 млн. або 5,1 % населення працездатного віку. Основною причиною виїзду за кордон 6 із 10 мігрантів назвали низький рівень оплати за відповідну роботу в Україні [3, с. 60].

Що ж стосується нашого дослідження, то нас цікавила проблема наслідків трудової міграції, переважно в аспекті впливу цього соціального явища на виховний потенціал сім'ї.

Еміграційні процеси призводять не лише до розладу в родинних взаєминах, а й занепаду сім'ї як соціального інституту, родинного виховання як найвагомішої складової розвитку і становлення особистості. У результаті підриваються родинні педагогічні позиції, руйнуються зв'язки і втрачаються, нищиться досвід виховання молодого покоління, поглиблюється прірва між батьками й дітьми, подружжям, знецінюються духовно-моральні цінності, послаблюється міць держави, нації, народу [3, с. 79].

За теорією Дж. Боулі, якщо дитина в ранньому віці не отримала достатньо батьківського тепла, ласки, ніжності, турботи, почуття захищеності – у майбутньому в такій дитини можуть проявитися девіації в поведінці: агресивність, жорстокість, насилля, конфліктність, шкідливі звички, правопорушення, відхилення в моральному розвитку [1, с. 45].

Дослідивши проблеми дітей трудових мігрантів, ми дійшли висновку, що основою соціально-педагогічної роботи з даною категорією дітей є корекція якісних негативних особливостей, що призводять до негативних наслідків у формуванні особистості молодшої людини та формування в учнів віри у свої сили та можливості, сприяння успішній соціальній адаптації учасників програми, вироблення та реалізація життєвих цілей.

Здійснювати корекційно-відновлювальну роботу з дітьми трудових мігрантів ми пропонуємо шляхом залучення їх до соціально-педагогічної тренінгової програми «Моя мрія – це моя щаслива родина». Ця програма відноситься до діяльнісно-практичної групової форми роботи та складається з 3 основних модулів (блоків): особистісного, соціальної активності та сімейного.

Тривалість програми – 3 місяці, частота зустрічей – 1 раз на тиждень. Програма складається із 12 занять, по 4 заняття в кожній частині. 1 заняття розраховане на 1,5–2 год.

Тренінгова група (респонденти, які взяли участь у формульованому експерименті нашого дослідження) включала 16 осіб, з них 7 хлопців та 9 дівчат, батьки яких за кордоном, віком від 13–17 років.

Основною метою тренінгової програми є підвищення рівня вихованості дітей трудових мігрантів.

Завдання програми:

1. Зниження рівня тривожності в дітей трудових мігрантів та агресивної поведінки до стану норми.
2. Формування прагнення до самопізнання та самореалізації.
3. Підвищення емоційної зрілості.
4. Сприяння успішній соціальній адаптації дітей.
5. Вироблення та реалізація життєвих цілей.
6. Розвиток навичок повноцінного міжособистісного спілкування.
7. Розширення і збагачення знань учнів, батьки яких за кордоном про родину.
8. Надбання системи знань про права та обов'язки в сім'ї.
9. Адаптація до сімейної ситуації, яка склалася.

Розробляючи соціально-педагогічну тренінгову програму «Моя мрія – це моя щаслива родина», ми спиралися на комплекс соціально-педагогічних та психолого-педагогічних методів, що містять елементи соціально-педагогічної діагностики, арттерапії, казкотерапії, символдрами, соціотерапії та психогімнастики, ситуаційно-рольові ігри, «мозковий штурм», групові дискусії, тренінгові техніки і

прийоми, доручення, творчі завдання що використовуються у соціальній педагогіці та практичній психології.

Таблиця 1 – Структура тренінгової програми «Моя мрія – це моя щаслива родина»

Тематичний модуль	Зміст	Мета
Особистісний	Заняття 1. Знайомство	Знайомство учасників групи, вироблення правил групової роботи, створення атмосфери розкритості, довіри та безпеки.
	Заняття 2. Вираження емоцій та почуттів	Активізування поняття «емоції і почуття», розвиток вміння керування своїми емоціями, усвідомити зв'язок емоцій з тілесними переживаннями.
	Заняття 3. Як моє «Я» бачать інші	Усвідомлення сприймання свого «Я» іншими людьми, одержання досвіду бачити себе очима інших, навчитися сприймати себе таким, який є.
	Заняття 4. Шляхи вирішення конфліктних ситуацій	Розширення уявлення про шляхи вирішення конфлікту, визначення моделі поведінки учасників у конфліктних ситуаціях, які в них виникають при спілкуванні з батьками, неофіційними опікунами, вчителями, друзями.
Соціальна та пізнавальна активність	Заняття 5. Розвиток довіри до людей	Показати учасникам групи, що успішне спілкування і взаєморозуміння залежить від відкритості і довіри один одному.
	Заняття 6. Соціальні навички та самоідентифікація	Моделювання соціальних навичок; знайомство з різними соціальними ролями та бар'єрами; формування моральних якостей та принципів; розвиток творчих здібностей учасників тренінгової програми.
	Заняття 7. Соціальні відносини з оточуючими	Набуття навичок різних моделей поведінки; знайомство із загальними правилами етикету; розкриття внутрішніх еталонів та штампів поведінки з соціальним оточенням.
	Заняття 8. Моє майбутнє	Усвідомлення можливості вчитись на власному досвіді, планувати майбутнє, визначення своїх життєвих цілей та здатності до самокорекції.
Сімейний	Заняття 9. Родина починається з «Я»	Усвідомлення учасниками групи факту свого існування, формування умінь спілкуватися із самим собою і презентації свого «Я» іншим; розвиток почуття гордості за свою родину і своїх батьків, що додає впевненості в собі, вчить аналізувати сімейне життя своїх батьків.
	Заняття 10. Визначення правових обов'язків членів родини	Знайомство із Сімейним кодексом України, визначення основних прав та обов'язків дітей та батьків в сім'ї.
	Заняття 11. Поняття трудової міграції	Ознайомлення учасників тренінгу із поняттям трудової міграції; проведення групової дискусії; усвідомлення дітьми необхідності трудової міграції батьків.
	Заняття 12. Моя мрія – це моя щаслива родина	Обговорення з учасниками програми образу теперішньої та майбутньої сім'ї, їхніх прагнень та очікувань. Підведення підсумків тренінгової програми.

Використовуючи тренінгові роботи із дітьми трудових мігрантів, ми можемо виділити такі переваги:

- груповий досвід допомагає вирішенню міжособистісних проблем учнів, батьки яких за кордоном;
- тренінгова група відображає суспільство в мініатюрі, у ній моделюється система взаємин і взаємозв'язків, характерна для реального життя учасників;
- у групі дитина може навчатися висловлювати свою думку, виражати емоції, експериментувати з різними стилями поведінки під час виникнення конфліктних ситуацій з однолітками, батьками, опікунами, вчителями;
- у групі діти можуть ідентифікувати себе з іншими, «зіграти» роль «дорослого» для кращого розуміння їх і себе;
- у групі учасники поєднані спільною проблемою – відсутністю батьків, саме тому дітям простіше розкритися та поділитися своїми переживаннями [6, с. 5].

Нашу роботу ми будували на базових загальноприйнятих принципах:

- принцип «тут і тепер», що орієнтує на аналіз процесів, що відбуваються у групі в конкретний момент, сприяє глибокій рефлексії учасників, розвиває навички самоаналізу;
- принцип «щирості і відкритості», що сприяє одержанню та наданню іншим чесного зворотного зв'язку, тобто тієї інформації, що так важлива кожному учаснику і яка запускає не тільки механізми самосвідомості, але і механізми міжособистісної взаємодії в групі.
- принцип «Я», що забезпечує концентрацію уваги на процесах самопізнання, самоаналізу і рефлексії, вчить брати відповідальність на себе і приймати себе таким, який є;
- принцип «активності», який має на увазі обов'язкову активну участь усіх у тому, що відбувається на заняттях;
- принцип «конфіденційності», що забезпечує створення атмосфери психологічної безпеки і саморозкриття, і полягає в нерозголошенні того, про що говориться в групі щодо конкретних учасників [2, с. 21].

Соціально-педагогічна тренінгова програма «Моя мрія – це моя щаслива родина» складається з 3 взаємопов'язаних тематичних модулів.

Перший модуль «Особистісний» поєднує заняття, присвячені усвідомленню учасниками деяких своїх особистісних особливостей, визначенню власної ідентичності, оптимізації міжособистісного спілкування [4, с. 23].

Цей блок містить вправи, спрямовані на розвиток потенційних можливостей особистості, її соціально-перцептивних і комунікативних здібностей, усвідомлення способів спілкування з батьками, опікунами, вчителями, друзями в конфліктних ситуаціях.

Особливе значення в цьому модулі приділяється системі прийомів невербальної комунікації, відпрацюванню навичок оптимального спілкування і взаємодії з оточуючими.

Другий модуль «Соціальна та пізнавальна активність» орієнтований на усвідомлення учасниками себе в системі суспільних відносин. На цьому етапі основний акцент робиться на відпрацювання вправ, спрямованих на розвиток широкого кола здібностей, навичок і умінь, необхідних для суспільного життя, закріплення нових поведінкових моделей.

Третій модуль «Сімейний» спрямований на формування в дітей трудових мігрантів поняття «сім'я», якою вони бачать свою майбутню родину. Виконуючи в змодельованих ситуаціях, ті чи інші функції сім'янина і зіставляючи їх особливості з власним реальним досвідом, діти починають розрізняти зовнішню і внутрішню сторони життя в родині. Вони відкривають у себе наявність переживань і починають осмислено орієнтуватися в них, завдяки чому виникає нове ставлення до самого себе, своїх батьків, виникає розуміння вчинків батька та матері [4, с. 31].

У ході тренінгових занять за допомогою спеціальних вправ («Особистий герб і девіз», «Рекламний ролик», «Взаємні презентації», «Угадування по асоціаціях», «Подібності і розходження») учасники отримують вербальну і невербальну інформацію про те, як їх сприймають інші люди, наскільки є точним їхнє власне самосприйняття. Вони виробляють уміння глибокої рефлексії й оцінної інтерпретації об'єкта сприйняття.

Одним з важливих процесів життя родини є взаємне спілкування членів родини за допомогою мови, міміки, жестів. Тому в програмі тренінгу використовуються методики, спрямовані на формування «мистецтва активного слухання». У ході цих вправ («Передача емоцій», «Подарунки», «Слухання») формуються, на перший погляд, елементарні, але насправді надзвичайно важливі в повсякденному сімейному житті, навички комунікації, передачі і сприйняття інформації без перекручувань, здатності вербального і невербального вираження своїх почуттів.

Ефективними є і такі вправи, як («Полярність», «Виправдання чужих очікувань», «Переможи самотність»), основна мета яких полягає в збільшенні потенціалу особистості, підвищенні її сили, можливостей шляхом інтеграції і розвитку, розширення усвідомлення самих себе, своєї ідентичності.

Основна корекційна процедура використовуваних вправ полягає у створенні для дітей трудових мігрантів умов переживання контакту із самим собою, з найближчим соціальним оточенням, підвищення усвідомлення різних установок, способів поведінки і мислення, що закріпилися в минулому і залишаються стійкими сьогодні.

У процесі взаємодії дитини з батьками в неї виробляється план життя, який буде диктувати їй тип поведінки в різних ситуаціях. Відповідно до теорії сценаріїв Е. Берна, людина, базуючись на рішеннях, прийнятих у ранньому дитинстві, обирає майбутнього чоловіка (дружину) та створює сім'ю за аналогічним сценарієм, який був у неї.

У процесі тренінгової роботи важливо допомогти учням, батьки яких за кордоном усвідомити свій життєвий сценарій, використовуючи прийоми трансактного аналізу («Ідентифікація життєвих сценаріїв», «Характер сімейних впливів»), допомогти учасникам тренінгу змінити трагічні сценарії, яскравіше усвідомити неконструктивні способи спілкування, звільнитися від виконання нав'язаних програм поведінки [2, с. 19].

Для набуття учасниками тренінгу комунікативних умінь, досвіду аналізу міжособистісних відносин доцільно використовувати техніки з Т-груп («Хто Я», «Уміння вести розмову», «Постановка жесту»). З їхньою допомогою учасники починають краще усвідомлювати власні і чужі потреби, розширюють діапазон своїх поведінкових можливостей, стають більш підготовленими до рішення життєвих проблем, у тому числі сімейних, більш сприйнятливими до почуттів інших людей.

Для вироблення визначених навичок соціальної взаємодії, що виявляються на рівні поведінки, ефективно використовувати техніки з біхевіорально-орієнтованих груп чи тренінгу життєвих умінь («Казка», «Весілля», «Сніданок, обід і вечеря», «Продукти прозапас», «Бюджет родини», «Пізніше повернення», «Справи домашні»), їх завданням є навчання учасників справлятися з тими чи іншими побутовими проблемами, виробити уміння пристосовуватися до визначених життєвих обставин, планування сімейного бюджету, оволодіти батьківськими функціями, комунікативними уміннями.

Дитячий англійський психолог Джон Боулбі, вивчаючи взаємозв'язок між умовами життя дитини і її психічним розвитком, виявив, що найчастіше причиною психічної занедбаності є не нестатки в сім'ї, велика кількість дітей, погані умови та інші зовнішні чинники, а певна внутрішня установка дорослих, які виховують дітей [1, с. 125].

Таким чином, з метою формування в дітей трудових мігрантів критеріїв вихованості, визначених нами, перш за все, варто навчити їх щиро ставитися до себе, до батьків, учителів, друзів, однолітків, більш точно розуміти і вербалізувати свої почуття, вирішувати міжособистісні конфлікти, взаємодіяти із соціальним оточенням, закріпити нові форми поведінки, зокрема ті, котрі будуть сприяти адекватній адаптації і функціонуванню в сімейному та суспільному житті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Боулбі Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей / Дж. Боулби. – М. : Академический проект, 2004. – 232с.
2. Галенська Н. Тренінг соціальної адаптації дітей, батьки яких за кордоном. Авторська корекційно-розвивальна програма / Н. Галенська // Соціальний педагог. – 2008. – № 3 (15). – С. 19–39.
3. Новітня еміграція: проблеми соціального і національного сирітства: зб. наук. статей і виступів за матеріалами круглих столів / [уклад. Клячковська І.М., Гумницька Н. О.]. – Львів : Вид-во нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2010. – 250 с.
4. Практично-методичний збірник для соціальних педагогів по роботі із дітьми, батьки яких знаходяться довгий час за кордоном. – Чернівці : ЧМГС «Буковинська Партнерська Агенція», 2004. – 43с.
5. Радчук Г.К.Сімейне виховання. Освітній тренінг для батьків: навч.-метод. посіб. / Г. К. Радчук, О. В. Тіунова. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2008. – 120с.
6. Туріщева Л.В. Психокорекційні ігри в роботі педагога / Л. В. Туріщева. – Х. : Вид. група «Основа», 2007. – 160с.

УДК 371.382-053.4

ІГРОТЕРАПІЯ В СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Літвін К.О., магістр

КУ Запорізький обласний спеціалізований дитячий будинок дитини «Сонечко»

У статті вивчається ігротерапія як напрям професійної діяльності соціального педагога з дітьми дошкільного віку.

Ключові слова: особистість, ігротерапія, емоції, емоційний стан, дошкільний вік, корекційна діяльність.